

Kohtuasi C-370/24 [Nastolo]ⁱ

Eelotsusetaotlus

Saabumise kuupäev:

23. mai 2024

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Tribunale ordinario di Lodi (Lodi esimese astme kohus, Itaalia)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

20. mai 2024

Hageja:

AT

Kostja:

CT

[...]

TRIBUNALE ORDINARIO DI LODI

ESIMENE TSIVIILKOLLEGIUM

..*.*

Eeluurimiskohtunik, [...]

[...] kohtuasjas [...], mille on esitanud:

AT [...]

(hageja)

versus

CT, [...] liiklusohvrite tagatisfondi määratud ettevõtja [...]

ⁱ Käesoleval kohtuasjal on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetlusosalise tegelikule nimele.

(kostja)

on teinud [...] järgmise

KOHTUMÄÄRUSE

ELi toimimise lepingu artikli 267 alusel

Tõlgendust sooviv eelotsusetaotlus

Euroopa Kohtule

..*.*

1. Vaidluseseme ja oluliste faktiliste asjaolude lühiülevaade

AT esitas 11. veebruari 2022. aasta kutsega hagi ISIK-3 vastu, kes on ISIK-2 pärija, ja CT vastu, kusjuures viimane on liiklusohvrite tagatisfondi (lühendatult FGVS, it *Fondo di garanzia delle vittime della strada*)¹ määratud ettevõtja, et saada hüvitist (233 076,00 eurot, millele lisanduvad intressid ja ümberhindamine) kahju eest, mis tekkis talle 6. jaanuaril 2016 toimunud liiklusõnnetuse tagajärjel.

AT sõnul kutsuti teda 6. jaanuaril 2016 Lodis sõitjana autosse (Ford Fiesta, Itaalia numbrimärkidega [...]), mis oli ISIK-2 kasutuses.

Sõidu ajal sattus auto liiklusõnnetusse; õnnetuse kulg tuvastati Lodi kohaliku politsei [...] liiklusõnnetusraporti abil. Kohalikud politseiametnikud kirjeldasid pärast seotud isikute ja pealtnägijate ärakuulamist juhtumit järgmiselt: sõiduk, milles sõitsid ISIK-2 (juht) ja AT (kaassõitja), sõitis tagant otsa teisele autole (mida juhtis [...] ja milles oli samuti kaks sõitjat) [...]. Kokkupõrke tagajärjel põrkas Ford Fiesta, milles istusid AT ja ISIK-2, vastu maantee turvapiiret ja paiskus ümber. AT ja ISIK-2 toimetati haiglasse.

Juhi analüüsid olid positiivsed kokaiini, opiaatide ja tetrahüdrokannabinooli suhtes. Juhi füüsilise seisundi muutused õnnetuse tagajärjel on teadmata ja igal juhul ebaolulised.

Mis puudutab seevastu AT-d, siis leiti kohtu määratud arstliku ekspertiisi tulemusel, et õnnetuse tagajärjel sai naine märkimisväärseid füüsilisi vigastusi.

Kohale tulnud kohalikud politseiametnikud märkisid oma raportis, et Ford Fiesta osutus varastatuks [...].

¹ [...]

Selle tulemusena esitati ISIK-2 ja AT vastu süüdistus süüteo toimepanemise tulemusel saadud vara omastamise kuriteos (kriminaalseadustiku artikkel 648); hageja mõisteti õigeks, kuna ta ei ole seda tegu toime pannud [...].

Vahepeal ISIK-2 suri.

Pärast menetluse algatamist ilmus kohtusse CT (kui FGVS-i määratud ettevõtja), kes märkis, et hüvitis kuulub vastavalt dekreetseaduse 209/05 artiklile 283 hüvitamisele ainult nende kolmandate isikute kasuks, kes ei teadnud õnnetuse ajal sõiduki, milles nad sõitsid, õigusvastasest liikumisest, ja tuletas meelde Corte suprema di Cassazione (Itaalia kassatsioonikohus) suuniseid [...], mille kohaselt peab kahju saanud hageja tõendama, et ta ei olnud ilma oma süüta sõiduki õigusvastasest liikluses osalemisest teadlik. Sellega seoses esitas ta vastuväite, et õigeksmõistev kohtuotsus [...] ei puutu asjasse.

[...]

[...] *[muud eelnenud ja menetluslikud sündmused, mis ei ole eelotsuse küsimuste seisukohast asjakohased]*

[...] [C] 20. märtsi 2024. aasta määrusega andis kohus [...] pooltele aega [...] kirjaliku seisukoha esitamiseks järgmistes küsimustes: 1) kas riigisisese õigus (erakindlustuse seadustiku (codice delle assicurazioni private) artikkel 283, nagu seda on tõlgendanud Corte suprema di Cassazione (kassatsioonikohus)) on vastuolus riigiülese õigusega (direktiivi 2009/103/EÜ artikkel 13) (või mitte)?; 2) Kas Euroopa Kohtult tõlgendamist taotleva eelotsusetaotluse esitamise eeldused vastavalt ELi toimimise lepingu artiklile 267 on olemas (või mitte)?

AT esindaja esitas kirjalikud seisukohad, mis võeti vastu [...].

CT esindaja esitas kirjalikud seisukohad, mis võeti vastu [...].

2. Asjakohane Itaalia õigus ja sellega seotud õigustõlgendus

Riigisisese õiguse asjakohased sätted on praeguse kohtuasja puhul järgmised.

Dekreetsaaduse 209/2005 (erakindlustuse seadustik) artikli 283 lõikes 1 on sätestatud: „1. CONSAP-i [Concessionaria Servizi Assicurativi Pubblici] haldusalasse kuuluvast liiklusohvrite tagatisfondist hüvitatakse sõidukite ja veesõidukite liikluses tekitatud kahju, mille puhul on olemas kindlustuskohustus, juhul kui: [...] d) sõidukit kasutatakse vastu omaniku [...] tahtmist.“

Dekreetsaaduse 209/2005 artikli 283 lõikes 2 on sätestatud: „lõike 1 punktis d osutatud hüvitisele on õigus ainult neil kolmandatel isikutel, kes ei viibinud sõidu ajal sõidukis, ja neile, kes viibisid sõidu ajal sõidukis vastu nende tahtmist või kes ei ole õigusvastasest liikluses osalemisest teadlikud“.

Seda õigust on tõlgendanud nii Corte suprema di Cassazione (Itaalia kassatsioonikohus) [...] kui ka madalama astme kohtud [...] selliselt, et tõendamiskoormis sõiduki õigusvastasest päritolust teadlik olemise kohta on kahjusaajal-hagejal, kuivõrd see on tema hüvitisnõude peamine asjaolu.

[...] [*kassatsioonikohtu kohtupraktika*]

Kohtuotsus nr 12231/2019: „[1] Ainus tuvastatav erinevus liidu õiguse teksti ja riigisisese õigusakti vahel seisneb tõendamiskoormise jaotuses, kus liidu õigusaktides on see kohustus kindlustusandjal, kuid riigisisestes õigusaktides ei väljendata seda selgelt, andes siiski mõista, et teadmatus õigusvastasusest on nõude aluseks olev asjaolu, mida peab tõendama kahjusaaja. Itaalia seadusandja ei saanud ELi õigusaktide ülevõtmisel ja kindlustuskatte pakkumisel isikutele, kes olid varem hüvitise saamisest kõrvale jäetud, jätta käsitlemata juhtumeid, kus kolmas isik, kes viibis sõidu ajal sõidukis vastu tema enda tahtmist või kes oli teadlik liikluses osalemise õigusvastasusest, ei saa hüvitist saada. Kui kahjusaajale pannakse kohustus tõendada oma heausksust, kuulub see Euroopa Kohtu arvates direktiivi ülevõtmisel riigi kaalutusõiguse hulka, ilma et see piiraks liidu õiguse ja riigisisese õiguse eesmärgi identsust, milleks on mitte anda hüvitist neile, kes on teadlikud, et sõiduk on varastatud“.

3. Riigiülene õigus

Ajaliselt kohaldatav normatiivne võrdlusalus ELi teiseses õiguses on 16. septembri 2009. aasta direktiiv 2009/103/EÜ (ELT L 263, lk 11).

Kõnealuse direktiivi artikli 13

- lõike 2 esimeses lõigus sätestatakse, et „2. Varastatud või vägivaldselt omandatud sõidukite puhul võib liikmesriik näha ette, et kindlustusandja asemel maksab käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud tingimustel hüvitist artikli 10 lõikes 1 määratletud organ“;
- lõike 1 esimeses lõigus sätestatakse, et „,kõiki artikli 3 kohaselt väljaantud kindlustuspoliisis sisalduvaid lepingu tingimusi või õigusaktide sätteid peetakse kohaldamisel õigustühisteks, kui tegemist on õnnetuses kannatanud kolmandate isikute nõuetega, ja sätete või lepingu tingimustega jäetakse kindlustuse alt välja sõidukid, mida kasutavad või juhivad: a) isikud, kellel ei ole selleks otsest või kaudset volitust; b) isikud, kellel ei ole asjaomase sõiduki juhtimiseks vajalikku juhiluba; c) isikud, kes ei järgi asjaomase sõiduki seisukorda ja turvalisust käsitlevaid õigusaktides sätestatud tehnonõudeid“;
- lõike 1 teises lõigus sätestatakse, et: „[e]simese lõigu punktis a nimetatud sätetele või tingimustele võib siiski tugineda isikute puhul, kes sisenesid kahju tekitanud sõidukisse vabatahtlikult, juhul kui

kindlustusandja suudab tõendada, et nad teadsid, et sõiduk oli varastatud“.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtule ei ole teada ühtegi Euroopa Kohtu otsust, milles tõlgendatakse konkreetset direktiivi 2009/103/EÜ artiklit 13.

Siiski on Euroopa Kohtu praktikas, viidates küll varasematele õigusaktidele sel teemal (nn teine, kolmas ja neljas selleteemaline direktiiv, mis pärinevad vastavalt 1984. aastast, 1990. aastast ja 2000. aastast), korduvalt sedastatud, et õigusnormidele või lepingutingimustele, millega välistatakse kindlustuspoliisi kehtivus, „võib liiklusõnnetuses kannatanud kolmandate isikute puhul tugineda vaid juhul, kui kindlustusandja suudab tõendada, et kahju tekitanud sõidukisse vabatahtlikult sisenenud isikud teadsid, et sõiduk oli varastatud“ (Euroopa Kohus, 30. juuni 2005. aasta otsus C-537/03, *Candolin*, punkt 23; vt ka Euroopa Kohus, 1. detsembri 2011. aasta otsus, C-442/10, *Churchill*, punkt 35).

4. Poolte seisukohad ja argumendid

[...] Eelotsusetaotluse esitanud kohus palus pooltel esitada [...] kirjalikud seisukohad järgmiste küsimuste kohta: 1) kas riigisisese õigus (erakindlustuse seadustiku (*codice delle assicurazioni private*) artikkel 283, nagu seda on tõlgendanud Corte suprema di Cassazione (kassatsioonikohus)) on vastuolus riigiülese õigusega (direktiivi 2009/103/EÜ artikkel 13) (või mitte)?; 2) Kas Euroopa Kohtult tõlgendamist taotleva eelotsusetaotluse esitamise eeldused vastavalt ELi toimimise lepingu artiklile 267 on olemas (või mitte)?.

AT [...] esindaja väitis, et direktiivi 2009/103/EÜ artiklis 13 väljendatakse juba piisavalt selgelt, et tõendamiskoormis on FGVS-il. Peale selle kutsus ta üles mitte kohaldama riigisisest sätet, kuna ELi ja riigisisese õiguse vahel esineb väidetavalt vastuolu.

CT [...] esindaja viitas riigisisesele kohtupraktikale, mis on põhjendatud ja õiguspärane, mille kohaselt lasub autovargusest teadlik olemise tõendamiskoormis hagejal/kahjusaajal. Sellega seoses märkis CT esindaja, et Corte suprema di Cassazione (Itaalia kassatsioonikohus) ei ole kunagi kohtuasjades, milles ta on teinud otsuse riigisisese õigusnormi kohaldamise kohta, kaalunud – kuigi ta oli selleks ELi toimimise lepingu artikli 267 alusel teoreetiliselt kohustatud – ise eelotsusetaotluse esitamist, sest ta lähtus sellest, et tema tõlgendus ei ole direktiiviga 2009/103/EÜ vastuolus.

5. Eelotsusetaotluse põhjused ja eelotsusetaotluse esitanud kohtu seisukoht

Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab asjakohaseks taotleda Euroopa Kohtult *ex officio* direktiivi 2009/103/EÜ artikli 13 tõlgendamist.

Olles teadlik, et liikmesriigi kohus peab „tõlgendama siseriiklikku õigust võimalikult suures ulatuses arvestades asjakohase direktiivi sõnastust ja eesmärki, et saavutada direktiiviga sätestatud tulemus“ (sõna-sõnalt ja paljude teiste hulgas, Euroopa Kohus, 5. oktoobri 2004. aasta otsus Pfeiffer, liidetud kohtuasjad C-397/01–C-403/01, punkt 113 ja seal viidatud kohtupraktika), peetakse vajalikuks, et Euroopa Kohus, mis on institutsioon, mis vastutab riigiülese õigusnormi täpse tõlgendamise eest, langetaks otsuse eespool nimetatud sätte kohta, et vältida riigisisese kohtupraktika konsolideerumist juba viidatud suuniste tagajärjel, mis võivad olla vastuolus riigiülese õigusega.

Direktiivi 2009/103/EÜ artikli 13 kohaselt liikmesriik „võib ette näha“ (seega ilma igasuguse kohustuseta), et artikli 10 lõikes 1 määratletud organ sekkub, et hüvitada varastatud autoga põhjustatud õnnetusjuhtumis kannatanule kahju; kuid ei direktiivi 2009/103/EÜ artiklis 13 ega selles viidatud artiklis 10 osutada sõnaselgelt, et isegi kui seadusandja on ette näinud osutatud organi sekkumise, lasub tõendamiskoormis kahjusaaja teadlikkuse kohta liikluses osalemise õigusvastasusest viimasel (või kannatanul). Direktiivi 2009/103/EÜ artikli 13 lõike 1 teises lõigus viidatakse tegelikult ainult konkreetsele juhtumile, kui nõue on esitatud kindlustusandja vastu.

Seetõttu on eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates asjakohane saada selgust, kas juhul, kui liikmesriigi seadusandja (nagu see oli Itaalias) otsustas ette näha direktiivi 2009/103/EÜ artikli 10 lõikes 1 osutatud organi sekkumise, kas siis saab – ilma et see oleks vastuolus Euroopa Liidu õigusega – kehtestada sellist tõendamissüsteemi, mis paneb kahjusaajale kohustuse tõendada oma teadmatust sellest, et sõiduk oli varastatud, või tuleb direktiivi 2009/103/EÜ üldisest sõnastusest tuletada vastupidist.

Nimetatud otsus on käesolevas menetluses ilmselgelt asjakohane, kuna tõendamiskoormise jaotus olenevalt sellest, kas oldi teadlik vara kriminaalsest päritolust (või mitte), mõjutab otsustavalt nõude rahuldamise (või rahuldamata jätmise) võimalust ja sellest tulenevat taotletava hüvitise maksmist. Asjakohasuse nõue ei kao ka ainuüksi selle [...] tõttu, et naine on mõistetud õigeks süüteo toimepanemise tulemusel saadud vara omastamise kuriteost, kuna isik võib olla teadlik vara õigusvastasest päritolust, ilma et ta oleks eespool nimetatud kuriteos osalenud. Seega on selge, et käesolevas kohtuotsuses, nagu ka kõigis teistes sarnastes kohtuasjades, mis võivad tulevikus tekkida, on tõendamiskoormise jaotus ilmselgelt oluline.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus [...] leiab, et direktiivi sätete tõlgendamine koostoimes viitab sellele, et direktiivi 2009/103/EÜ artikli 10 lõikes 1 osutatud organil (Itaalias FGVS) peaks lasuma kohustus tõendada, et auto on varastatud.

Selles mõttes on lisaks direktiivi 2009/103/EÜ artikli 13 sõnastusele olulised ka järgmised asjaolud:

- i) direktiivi 2009/103/EÜ artikli 10 lõike 2 teise lõigu süstemaatiline tõlgendus, mille kohaselt – kindlustamata sõidukite liikluses kasutamise korral – peab organ hüvitise maksmisest vabastuse saamiseks tõendama, et kahjusaaja oli teadlik kindlustuse puudumisest. Seetõttu näib ilmne riigiülese seadusandja kavatsus panna organile – mitte kahjusaajale – kohustus tõendada mis tahes asjaolusid, mis takistavad hüvitise maksmist, ka selle konkreetse osapoolte suhtes (ja seega mitte ainult siis, kui teine osapool on kindlustusandja);
- ii) direktiivi 2009/103/EÜ artikli 13 lõike 2 esimese lõigu tekstis olev viide lõikes 1 esitatud samale sättele („kindlustusandja asemel maksab käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud tingimustel hüvitist“);
- iii) üldine põhimõte *vulneratus ante omnia reficiendus*, mis on aluseks kõigile kohustuslikku liikluskindlustust käsitlevatele riigiülestele õigusnormidele ja mida Euroopa Kohus on sageli kasutanud oma otsuste tegemisel kõnealuses küsimuses (vt kõigi asemel Euroopa Kohus, 1. detsembri 2011. aasta otsus Churchill, C-442/10). Seega, kui *ratio legis* on võimaldada süütu kahjusaajal õiglase hüvitise saamist, on raske mõista, kuidas saab viimasele panna kohustuse tõendada asjaolu (pealegi negatiivset laadi, st „teadmatust“), mille tõendamine on peaaegu võimatu;
- iv) Euroopa Liidu õiguse tõhususe põhimõtet kui liikmesriikide menetlusautonoomia tavapärasest piirangut, mille kohaselt ei tohi riigiülesest reguleeritud õiguste kaitse korda muuta riigisisese menetlusõigusega võimatuks või ülemäära keeruliseks (vt selle kohta ajaloolised kohtuotsused: Euroopa Kohus, 14. detsembri 1995. aasta otsus Peterbroeck, C-312/93, ja 19. novembri 1991. aasta otsus Francovich, C-6/90 ja C-9/90,). Käesoleval juhul võib kahjusaajale antud õiguse kasutamine, mis on selgelt riigiülese päritoluga, olla tõsiselt ohustatud kohustuse tõttu tõendada asjaolu, mis on negatiivset laadi ja mille kindlakstegemine on hüvitist taotleva isiku jaoks peaaegu võimatu.

Sellest vaatenurgast lähtudes ei ole liikmesriigi kohtupraktikas välja kujunenud lähenemine eelotsusetaotluse esitanud kohtu jaoks mitte ainult siduv, vaid ei tundu ka täiesti veenev – vastupidi, juba Corte suprema di Cassazione (Itaalia kassatsioonikohus) otsuste põhjendused kutsuvad üles esitama eelotsusetaotlust.

Eelnimetatud otsustes, eelkõige kohtuasjas nr 12231/2019, eeldab Corte suprema di Cassazione (Itaalia kassatsioonikohus), et riigiülese ja riigisisese õigusnormide vahel esineb vastuolu, kuid seejärel leiab, et see lahknevus on (õiguspäraselt) tingitud seadusandja kaalutusõigusest direktiivi ülevõtmisel.

Siiski ei tundu, et need kaks seisukohta võiksid koos eksisteerida: kas asutakse seisukohale, et Euroopa ja liikmesriigi õiguse vahel on vastuolu ning et vastuolu lahendamiseks kasutatakse selleks ette nähtud kriteeriume (eelkõige tõlgendamine riigiülese õigusega kooskõlas olevana, kusjuures tõlgendamise seotud kahtluse

korral tuleb pöörduda Euroopa Kohtu poole), või siis leitakse, et liikmesriigi seadusandjale ei olnud ülevõtmise üksikasjalike eeskirjad siduvad. Viimasel juhul ei ole aga isegi õige näha õigusnormide vastuolu: kas asutakse seisukohale, et direktiiv ei ole seadusandjale (ja kohtunikule) tõendamiskoormise jaotuse osas siduv, siis säilitaks liikmesriik oma autonoomia kahjunõuete eelduste ja tõendamiskoormise jaotuse osas ning konflikti ei tekiks.

Nende argumentide lühikokkuvõte viib järeldusele, et Euroopa Kohus peab otsustama riigiüleste eeskirjade, nimelt direktiivi 2009/103/EÜ artiklite 13 ja 10 õige tõlgendamise üle, et selgitada, kas nn liiklusohvritele hüvitise maksmise eest vastutavatele organitele esitatud hüvitisnõuete puhul lasub tõendamiskoormis sõiduki vargusest teadlik olemise kohta taotlejal või organil.

5. Küsimused

[...]

[...][kohtumääruse resolutiivosas esitatud eelotsuse küsimused]

6. Resolutsioon

Eeltoodud põhjustel Tribunale di Lodi (Lodi esimese astme kohus), ainuisikulises koosseisus [...]:

A) esitab Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 267 alusel Euroopa Kohtule tõlgendamiseks järgmised eelotsuse küsimused:

1. „Kas direktiivi 2009/103/EÜ artiklit 13 tuleb tõlgendada nii, et liiklusõnnetuse korral, milles osaleb isik, kes viibis sõidu ajal varastatud sõidukis, peab direktiivi 2009/103/EÜ artikli 10 alusel hüvitise maksmise eest vastutav organ tõendama, et kahjusaaja teadis, et auto on varastatud?“;

2. „Kui vastus esimesele küsimusele on jaatav, siis kas selliselt tõlgendatud sättega on vastuolus niisugune õigusnorm nagu Itaalia oma, mida tõlgendatakse ja kohaldatakse selliselt, et tõendamiskoormis lasub sõidu ajal sõidukis viibinud ja kahju kannatanud isikul?“;

[...] *[menetlus]*

C) peatab kohtumenetluse kuni Euroopa Kohtu otsuse teatavakstegemiseni.

Lodis, 20. mail 2024

[...]